

Apunts sobre el patronatge de la Mare de Déu de la Mercè a la ciutat i a la diòcesis de Barcelona

Amadeu CARBÓ I MARTORELL

Setembre de 2021

Índex

- 5** INTRODUCCIÓ
1871 LA PRIMERA MERCÈ AMB ASPIRACIONS A FESTA MAJOR DE LA CIUTAT
- 6** QUAN LA MARE DE DÉU VA VISITAR BARCELONA
- 8** EL NOM DE MERCÈ
- 9** UNA PLAGA DE LLAGOSTA, UN INCENDI I UN VOT DEL CONSELL DE LA CIUTAT
- 15** LA INTERVENCIÓ DEL MERCEDARI BERNARDO DE CARIÑENA
- 16** 1868 LA MARE DE DÉU DE LA MERCÈ PATRONA DE LA DIÒCESIS DE BARCELONA
- 19** UNA CAMPANYA, I ELS DUBTES DEL BISBE DE BARCELONA
- 30** EL NOU NUNCI APOSTÒLIC, TANCA DEFINITIVAMENT EL TEMA
- 33** PER ACABAR. PER QUÈ PLORA SANTA EULÀLIA?

INTRODUCCIÓ

1871 LA PRIMERA MERCÈ AMB ASPIRACIONS A FESTA MAJOR DE LA CIUTAT

Aquest 2021 se celebra l'efemèride de **150 anys de la programació de la festa de la Mare de Déu de la Mercè a Barcelona** amb criteris de festa major moderna, amb la intervenció directa de la municipalitat que va abocar-hi recursos per tal d'oferir una programació ben lluïda i atractiva, que dugués forasters a la capital i que enlluernés també als ciutadans locals.

És un fet que la proclamació de la Mare de Déu de la Mercè com a patrona principal de la diòcesis de Barcelona, l'any 1868, fos l'excusa perfecta per impulsar aquesta nova celebració amb el nom de *Ferias, Exposiciones y Fiestas Populares de Barcelona*, la qual duia incorporades altres motivacions que eren de caire propagandístic de la figura d'**Amadeu I d'Espanya**, i que **Francesc Rius i Taulet**, com a president de la comissió organitzadora, va saber fer el seu paper assolint amb escreix els objectius proposats i, a més, en un temps rècord pel que fa a la seva organització.

El cas és que, aprofitant aquesta efemèride, hem volgut fer una aproximació al patronatge de la Mare de Déu de la Mercè a Barcelona al llarg de la història, amb l'objectiu d'endreçar i documentar tot un seguit d'informacions que, de vegades, s'han presentat de manera confusa. Hem volgut separar de manera clara el que prové de la tradició oral i el que prové del rigor històric que emana dels documents, alguns poc o gens coneguts pel públic en general, i que he volgut presentar en aquest article.

No vull començar, però, aquest article sense agrair abans a tots els que pacientment han estat al meu costat atents a les meves consultes, als dubtes, a les interpretacions i a les transcripcions.

Agraïments: Martina Millà, P. Fermín Delgado, P. Joaquin Millán, Fra Valentí Serra de Manresa, Xavier Theros, Jordi Sacasas, Joana Alarcón, Nil Rider, Albert Cortés, Mn. Robert Baró, Àngels Solà, Albert Domènech, Norbert Tomàs i Lola Escudero.

QUAN LA MARE DE DÉU VA VISITAR BARCELONA

La tradició oral explica, amb detalls i versions diverses, depenent de la gràcia del narrador, que la Mare de Déu va baixar del cel a Barcelona. L'objectiu d'aquesta visita era aparèixer en els somnis de **Jaume I**, **Sant Ramon de Penyafor**, i **Sant Pere Nolasc** ja que els duia un missatge important.

Diuen i expliquen en algunes versions que aquest descens es produí la nit de l'1 d'agost¹ i d'altres que va ser el 24 de setembre² de 1218; i que va fer-ho entre núvols i envoltada d'una cort d'àngels. El cas és que, i anant al gra, la Mare de Déu es va aparèixer de manera simultània als tres personatges que ja hem esmentat. El missatge era clar: la Mare de Déu va demanar-los que fundessin una orde de religiosos que tingués per finalitat la redempció dels cristians que havien caigut en mans dels moros.

Aquest relat, que ja el trobem fixat al segle XV per Fra Nadal Gaver a *Speculum fratrum*³, ha estat l'explicació popular i pietosa a la fundació de l'Orde de la Mercè, que actualment ostenta el nom oficial de "**Orde Reial i Militar de Nostra Senyora de la Mercè de la Redempció dels Captius**" però que també va ser coneguda al principi

¹ PASTOR ARIÑO, Juan Pablo. "La Merced en sus orígenes" dins *800 Años de huella Mercedaria. Un repaso a la historia de la Orden de la Merced*. Simposio histórico, Barcelona 8-9 de noviembre de 2018. Ateneu Universitari Sant Pacià. Ed. Letrame.Barcelona, 2020. p 132.

² AMADES, Joan. *Costumari Català. El curs de l'any*. Volum V. Salvat Editores, S.A. Edicions 62, S.A. Barcelona, 1983. p.190

³ MILLAN RUBIO, Joaquin (mercedario). *Pedro Nolasco el Otro Redentor*. Ed. Instituto Histórico Faustino Gazulla,9. Lleida 2012. p. 124

com “Orde de Santa Eulàlia”, “Orde de la Mercè dels Captius” i “Orde de la Mercè” fins el 1272, quan en les primeres constitucions de l’orde s’oficialitzà el nom de “Orde de la Mare de Déu de la Mercè de Redempció de Captius”.

Aquesta nova fundació institucionalitzava el grup de persones que envoltaven a **Sant Pere Nolasc**. L’orde donava cos organitzatiu a les activitats de rescat i redempció que el mateix Pere Nolasc ja duia a terme en solitari des del 1203⁴ i al que progressivament s’hi van anar afegint un grup de laics.

Ja lluny del relat popular, el 10 d’agost de 1218 va constituir-se formalment l’Orde Mercedari a la Catedral de Barcelona amb el recolzament de la Corona d’Aragó i del Bisbat de Barcelona. El **bisbe Berenguer de Palou II** els donà la regla de Sant Agustí, l’hàbit blanc i l’heràldica de la Catedral per l’escut de la nova orde. Per la seva banda, **Jaume I** els donà l’estatus d’institució civil i orde militar, i també aportà l’heràldica reial –les quatre barres vermelles sobre fons daurat–. L’orde dels Mercedaris ocuparen l’hospital de Santa Eulàlia com a primera seu, a tocar de la Catedral.⁵

A partir d’aquest moment el grup d’homes de Sant Pere Nolasc continua la seva activitat redemptora organitzats dins l’Ordre de la Mercè, sota l’advocació de la Mare de Déu del mateix nom.

Cal observar que en dates molt properes a la fundació mercedària es fundaren arreu d’Europa tot un seguit d’ordes mendicants que ben aviat tindrien un paper destacat dins l’església i en aquells indrets on s’establiren els seus convents. Així amb relativament poc espai de temps aparegueren els Trinitaris, els Dominics, els Franciscans, etc.

⁴ MILLAN RUBIO, Joaquín (mercedario). p. 149

⁵ MILLAN RUBIO, Joaquín (mercedario) pp 149 -165

EL NOM DE MERCÈ

És interessant aquí fer una aturada per conèixer el significat i l'etimologia del nom de Mercè. Jo sóc dels que pensa que el nom fa la cosa o, si més no, hi ajuda molt. El DIEC II ens defineix el mot *mercè* com «Benefici graciós que es fa a algú, acte de benvolença, concedir-li el perdó». El *Diccionari Català - Valencià - Balear*, d'Alcover - Moll, encara afegeix una altra entrada interessant: «Misericòrdia; benvolença per a donar auxili o confort a algú». Finalment, aquest darrer diccionari ens diu que el mot *mercè* prové del llatí *mercede* que vol dir *preu*, *premi*.

Seguint amb la idea que el nom fa la cosa, la Mare de Déu de la Mercè podria també traduir-se o interpretar-se com a misericordiosa, del perdó, benèvola, de l'auxili, etc. Tots aquests conceptes i idees pietoses dins un nom ben barceloní com Mercè.

UNA PLAGA DE LLAGOSTA, UN INCENDI I UN VOT DEL CONSELL DE LA CIUTAT

Com hem vist fins ara, els Mercedaris desenvoluparen la seva tasca de redempció de captius, i estaven ben lluny de considerar la Mare de Déu de la Mercè com a la patrona de la ciutat, una advocació que va néixer amb l'orde. Recordem que al principi eren coneguts com orde de Santa Eulàlia, però uns fets canviaren el destí de l'advocació mercedària i també dels patronatges de Barcelona.

Barcelona disposa d'un elenc important de patrons i patrones que en diverses èpoques han exercit la seva protecció a la ciutat. Alguns els hem esborrat del record quasi del tot com **Santa Madrona**, **Sant Sebastià**, **Santa Maria de Cervelló**, **Sant Oleguer** i **Sant Sever**. D'altres continuen vius en la memòria dels barcelonins com **Sant Roc**, a qui els veïns de la plaça Nova renoven el seu vot puntualment cada 16 d'agost. Finalment, **Santa Eulàlia** que continua ferma en la memòria col·lectiva de la ciutat; només cal veure l'afluència de barcelonins que visiten la cripta de la Catedral el 12 de febrer.

A diferència dels patronatges més antics, com Santa Eulàlia o Santa Madrona, on els fets pels quals Barcelona es posa sota la seva protecció ens arriben majoritàriament de la tradició oral, en el cas que ara ens ocupa coneixem al detall els fets i el context històric pels quals els barcelonins van acabar per proclamar la Mare de Déu de la Mercè patrona de la ciutat.

Abans d'entrar en els fets, que a nivell local propiciaren que el Consell de la Ciutat prenguéss per patrona la Mare de Déu de la Mercè, potser cal donar una mirada més global i oberta sobre en quin moment es trobava l'ordre mercedària per tal de poder entendre l'abast i la importància de tot plegat.

Després del Concili de Trento, tant les ordes religioses d'origen medieval com les de nova constitució malden per ocupar un espai central i d'influència en l'església. En el cas dels Mercedaris aquesta situació era especialment galdosa ja que en aquells moments no disposaven de cap dels seus fundadors, o membres de renom, que hagués estat canonitzat.

És precisament al llarg del segle XVII que els frares de la Mercè, per tal d'adquirir prestigi i reconeixement, feren esforços perquè donessin els seus fruits les canonitzacions i poguessin als altars el seu patriarca **Sant Pere Nolasc** (1628), **Sant Ramon Nonat** (1657), **Sant Pere Pascual** (1675), **Sant Pere Armengol** (1688) i **Santa Maria de Cervelló** (1692)⁶.

⁶ CAREDDA, Sara. *Prelados viajeros y transferencias devocionales. El Arzobispo de Cagliari Bernardo de Cariñena (1699-1722) y el Culto a la Virgen de la Merced*. Dins Manuscrits.

Tornant a Barcelona, entre 1684 i 1688, el país es va veure immers en una crisi alimentària de gran magnitud. Una plaga de llagosta va assolir els camps, no deixà cap conreu ni cap collita per devorar. La situació es va convertir en insostenible, la gana persistent i, sense solució aparent, va atiar els ànims de revolta dels camperols i dels més desfavorits, dels que passaven fam, i que afegien motius a la Revolta de les Barretines o dels Gorrets (1667-1669).⁷

El fet de no trobar una explicació racional a la plaga i la seva dilatació en els temps va propiciar, per un cantó, la proliferació de publicacions de tractats i remeis per combatre la plaga, i per un altre, va anar calant la idea que la presència massiva de les llagostes era un càstig diví.⁸

A Barcelona la situació preocupà al Consell de la Ciutat que, convençut que el desgavell era un càstig diví degut a la baixa moralitat de la ciutat, l'11 de Juliol de 1687

Revista d'Història Moderna 41, 2020. <https://doi.org/10.5565/rev/manuscris>. [Consulta: 14-09-2021]. p 125

⁷ SIMON, Antoni. *La plaga de llagosta de 1684-1688 a Catalunya*. *Revista de Girona*, [en línia], 1981, Núm. 94, <https://raco.cat/index.php/RevistaGirona/article/view/83514> [Consulta: 14-09-2021]. p 19

⁸ SIMON, Antoni, 1981 p 21

va fer arribar una ambaixada al Virrei, el marquès de Leganés, per tal que intervingués i cerqués solucions:

*“... que seria molt agradable al servey de sa Divina Magestad lo evitar tants pecats públichs y tantas ofensas com se fan a Déu Nostre Senyor per rahó de tantas donas públicas y profanas y tantas terceras com també casas de joch y triquets ab tant escándol ...”*⁹

Com en altres poblacions, el Consell de la Ciutat va ser proactiu en la lluita contra la plaga. Tot era poc: pregàries, oficis, benediccions de terme, etc. Finalment, el 25 de setembre de 1687 la ciutat va fer un vot a la Mare de Déu de la Mercè i va posa-ser sota el seu patrocini i protecció. Tot aquest episodi es troba abastament recollit en els llibres municipals:

*“Dimecres â 13 de Mars 1686, y en altres días següents, en Dietari se tracta de fer pregarías â causa del numero gran de Llagostas se troban en diferents parts del Principat de Cathalunya, y á 5 de Abril, fou la Benedicció de la Terra, y se malehiren las Llagostas, y á 9 de Juliol 1687 se veu que tornaren las Llagostas, y axí mateix se feren pregarías, y á 16, se feu altre Benedicció del Terme, y se malehiren las Llagostas, y á 24, y en altres dies següents apar, que entraren ditas Llagostas dins la present Ciutat, y á 25 de Setembre la Ciutat feu Vot, y prengué per Patrona â María SS. ma de la Mercé, y á 22 de Febrer 1688, se feu altre vegada la Benedicció del Terme, y se malehiren las Llagostas.”*¹⁰

Un cop més la tradició oral torna aparèixer, relacionant el nou patronatge a partir d'un incendi que va cremar el convent de la Mercè. Diuen i expliquen que l'incident va ser interpretat com un senyal diví. Senyal diví o no, el que si que és cert és que el dia 10 de setembre de 1687 la sagristia del convent va cremar.

*“Dimecres â 10 de Setembre 1687, en Dietari apar, que entre la una, ê dos horas de matinada en lo Convent de N.a S.ora de la Mercé se posá un gran Incendi de foch en la Sagristía, que crema tots los calaxos ahont estaban tots los adornos de la Iglesia, y de gran valor, y pera dir quant gran fou lo Incendi, que dirrití tots los Calsers, y demés plata, y or, y se trobá tot fus, y durá fins â les dos hores tocadas, y â 12 de Noembre en Concell de cent se tracta de dit Incendi, y á II de Agost 1688, en Concell se tracta lo mateix.”*¹¹

Però si anem més enllà, aprofundint en la documentació conservada, podem escatir amb molt de detall com va succeir aquest episodi i quina és la relació real entre l'incendi de la sagristia i el fet de que els Consellers prenguessin la Mare de Déu de la

⁹ AHCB. *Manual de novells ardits*. Vulgarment apel·lat Dietari del Antich Consell Barceloní. Ajuntament de Barcelona. Barcelona, 1892 - 1975. vol. XX (1679-1691), p. 288.

¹⁰ AHCB. *Rúbriques de Bruniquer*. 1G-45 DIGITALITZAT Volum 1 Capítol 15 pàgina 174.

¹¹ AHCB. *Rúbriques de Bruniquer*. 1G-45 DIGITALITZAT Volum 3 Capítol 73 pàgina 141.

Mercè per patrona. El fet és molt més prosaic i pragmàtic del que normalment la tradició explica. El registre de Deliberacions és extens en aquest tema:

“En segon lloc fonch per dit senyors Concellers, en cap en veu sua y els demás senyors concellers sos companys com per part de Molt Reverent Prior y convent del Real monestir de nostra santíssima de la Mercè de redempció de catius christians, en estada presentada una suplicació, la qual seria llegida al present Concell, com ho fonch encontinent del thenor següent.

Molt Il·lustres,

Dimars 9 de setembre del corrent any 1687 en la mitja nit, permeté la Divina Provedència que lo foch consumís y abrasàs tot lo que havia en la sacristia de Real Convent de Santa Eulàlia del Real Orde de Nostra Senyora de la Mercè de la present Ciutat, com bé ho sap vostra santitat, per la acistencia de servei feren un succés tant lamentable, del que li dona tota la Comunitat moltras gracias.

Quedaren dits religiosos ab lo desconsuelo y afflixió que vostra santitat pot conciderar per veurese privats de tot lo necessari per a /f. 206r/ la celebració del Divino Offici y del Sant Sacrifici de la missa, y no res menys; per lo adorno de la imatge Santíssima de Maria Santíssima, que quedà collocada en lo altar major de la iglésia de dit convent; essent de valor lo que se ha consumit de setse o divuyt mil escuts, havent estat precis lo manllevar vestiduras sagradas y càlsers per la continuació del culto divino, que en dit convent ha de ser continuo, atenent que la reyna dels Àngels, acompanyada de àngels y de la acistencia de Sant Pere Nolasco , cantà Matines en lo cor de sita iglésia.

És obligació dels fills en sos desconsuelos buscar lo alivio en sos pares, son ho vostra santitat de dit real convent però encara de tota la religió, prenda que·ls encomanà la celestial reyna per boca del invictíssim senyor rey don Jaume Primer, lo Conquistador, de la qual vostra santitat sempre ha fet singularíssima estimació escrivint a reys y a pontífices que la millor joya, y millor prenda que vostra santitat tenia era dita santa religió, anomenant a dit Real Convent Religió i religiosos d'ella, ab lo appellido de Jesús defensant-los, com a singulars patrons, protectors y pares no solament ab cartes i embaxades, sinó també ab grandíssims gastos; com de tot consta en los dietaris y registres de cartas de la cas de vostra santitat. No solament en los antichs de las centúrias passadas, sinó també en los de la corrent centúria y senyaladament en los dels anys 1602, 1604, 1618, 1632, 1634 y altres en que dita molt il·lustre Ciutat, confessa tot lo refferit y del que se han donat apart alguns exemplars a vostra santitat.

Però lo pare prior y comunitat de dit Convent de vostra santitat, ab llastimosas llàgimas suplican a vostra santitat se digne amparar-los en semblant necessitat, afavorint-los ab algunas acistencias per a que lo culto de Déu nostre senyor y de sa Santíssima Mare no cesse en dit convent, habitaculo /f. 206v/ que fou de molts sants y entre ells de Sant Pere Nolasco, Sant Ramon Nonat y Sant Pere Armengol, en la iglésia del qual descansa incorrupto lo cos de la barcelonesa Santa Maria de Cervelló, vulgarment dita del socós. La qual suplica fa a vostra santitat dita comunitat, no tant en nom propri, quant en nom de Maria Santíssima representa vostra santitat lo singular favor que dita soberana princesa feu a esta il·lustríssima Ciutat, santificant-la ab sas angelicals plantas, quant personalment baxà del cel a fundar la dita sua religió, de manera que la religió única y singular de Maria la volgué fiar solamet de vostra santitat y de esta il·lustre Ciutat y no de altra ciutat alguna.

Espera esta comunitat que vostra santitat. com a tant piadosos pares proseguiran ab la acistencias que fins assi se han dignat fer a est son convent, las quals a més que Maria Santíssima la remunerarà a vostra santitat las acceptarà com a pròpias, la verge y màrtir Santa Eulalia, titular de est convent, y principal patrona de esta Ciutat, y tota esta comunitat quedarà ab nous vínculos de obligació per encomanar a Déu nostre senyor lo bé y utilitat d'esta república que tant pacíficament governe vostra santitat .

Llegida la qual, fonch per dits senyors Concellers, lo expressat en ella, donat per proposició al present Concell per a que sia de son servey, en cosa tant del sevey de Maria Santíssima pendrer aquella resolució que aparega ésser de son major obsequi.

Lo dit Concell feu la deliberació següent :

Que en orde a la suplicació presentada per part del Reverent Prior y Con-/f.207r/ vent del Real Monestir de Nostra Senyora de la Mercè, contenint lo lamentable succès del incendi que lo dia 9 del corrent succehí en la sagristia de dita iglésia, recurrent a la present Ciutat com a protectora y patrona de dit Real Convent, suplicant a la present Ciutat vulla subvenir-lo per a reparar dits danys y encara que esta Ciutat sia protectora y patrona de dit real convent ab tot com ab deliberació presa per lo present Consell lo dia de deu de juliol proppassat estigués deliberat y comes als senyors concellers y algunas personas del dit Concell entre altres coses premeditar, y discorrer, si apareixerian pendrer per patró algun sant gloriós perquè per sa intercessió fos servit Déu nostre senyor per sa divina misericòrdia aplacar sa divina justícia en lo càstich de la persecució y dany que la llagosta amenassa en esta Ciutat y provincia y en la ocasió present aparexer que a quin Sant podrà la present Ciutat invocar per patró que sia major que Maria Santíssima.

Que perçò desde ara prenga la present Ciutat, com pendrer delibera per patrona y protectora per lo alivio y extinció de la llagosta a Maria Santíssima de la Mercè; y en demostració desta nominació de patrona se celebre un ofici en dita iglésia ab tota solemnitat acistint en ell los senyors Concellers ab prohomenia, fent totas aquellas demostracions que en altres ocasions se han fet, quant se ha pres per patró algun sant o santa, procurant los dits senyors Concellers ab lo molt illustre y Reverent Senyor Bisbe, o ab qui aparega convenir las solemnitats de dita festa, alcansant-se lo dejuni la vigília que tots anys se farà de la celebració de la festa de dit patrocini acistint los señors Concellers en dita festa, donant-se per la ocasió present al prior y convent de dit monestir mil y cent lliures, gastant-se d'aquelles vuyt mil lliures que la present Ciutat té deliberades per la extinció de la llagosta donant facultat als senyors Consellers y persones la junta de llagostas de deliberar-las per dit efecte y que los senyors Concellers esdevenidors essent servit Déu nostre senyor alivinar-nos de la plaga de dita llagosta, sian servits proposaro en lo present Concell pera que a les hores se puguén donar a Déu nostre senyor y a Maria Santíssima aquellas gracias que seran tant degudas a tant singular favor y obrar allo que apareixera mes convenir, cometent als senyors Concellers y quatre persones a sa senyoria {ben} vistes lo aplicar dites mil y cent lliures junt ab o Reverent Pare Prior de dit convent de la Mercè, en lo als dits apareixerà se necesite de més prompte reparo: y en tot lo que's farà de dites mil y cent lliures se posen las armas de la present Ciutat.”¹²

El document explicita el patronatge de Santa Eulàlia com a patrona principal de la Ciutat i com en la deliberació el Consell també fa explícit l'objectiu del nou patronatge, que no és un altre que el de deslliurar-se de la plaga de llagosta, com en d'altres ocasions s'ha fet amb d'altres sants protectors i per altres motius com, per exemple, pestes, seques i d'altres calamitats que assetjaven el benestar dels barcelonins.

Un aspecte important a tenir en compte és que el Consell fa un vot que anirà més enllà de la desaparició de les llagostes, ja que aquest es perpetuarà en el temps. Són la vigília de dejuni, l'ofici solemne i l'aportació anual per part del Consell de la Ciutat de mil-cent lliures per sufragar despeses de l'església de la Mercè.

El cas és que, per intercessió de la Mare de Déu o per una baixada de temperatura i unes pluges oportunes, la plaga va remetre el mes de març 1688.¹³

¹² AHCB. Registre de Deliberacions. 1B.II-196 folis 205v - 207v
https://catalegarxiumunicipal.bcn.cat/ms-opac/doc?q=registre+deliberacions+1687&start=0rows=1&sort=msstored_typology%20asc&fq=norm&fv=*&fo=and&fq=norm&fv=*&fo=and&fq=media&fv=*&fo=and

¹³ SIMON, Antoni, 1981 p 20

LA INTERVENCIÓ DEL MERCEDARI BERNARDO DE CARIÑENA

Abans hem fet esment del treball que, al llarg del segle XVII, havien realitzat els mercedaris per tal d'aconseguir un reconeixement que va anar materialitzant-se en successives canonitzacions que donaren prestigi a l'orde mercedària.

És en aquest punt que cal que parlem del mercedari **Bernardo de Cariñena** per l'espai de centralitat que va aconseguir a Roma en el pontificat d'**Inocenci XII**. Va ser un home realment influent i ben relacionat que va arribar a Roma, el 1693, amb el càrrec de procurador general dels mercedaris i a qui el Papa va donar responsabilitats a la Sagrada Congregació de l'Index.

Des del seu càrrec a la Santa Seu de Roma, que va durar sis anys¹⁴, va exercir una tasca en pro de l'orde mercedària de la que en destaca la signatura, per part del Papa Inocenci XII, el 22 de febrer de 1696, del decret de concessió de l'ofici en honor a Santa Maria de la Mercè per l'església universal. La festa es celebraria el 24 de setembre, abandonant definitivament la data del 2 d'agost en què els mercedaris celebraven la seva festa patronal que havien fet coincidir amb la de la seva fundació. Amb aquesta declaració es culminava amb èxit un procés que venia de lluny en què, ja en el seu moment, hi havien intervingut diversos pontífexs i reis.¹⁵

No he pogut relacionar documentalment el canvi de data del 2 d'agost al 24 de setembre amb el vot del 25 de setembre de 1687 per part del Consell Barceloní. Tot i que enlloc s'hi estableix una relació, sí que la intuïció em fa pensar que el fet hi està del tot relacionat. Ho deixarem, doncs, en el camp d'una possible hipòtesi pendent de comprovació. El que sí sabem del cert és que aquesta nova consideració de l'advocació de la Mare de Déu de la Mercè va ser rebuda a Barcelona amb una especial atenció i alegria.¹⁶

¹⁴ CAREDDA, Sara. 2020 p 125

¹⁵ Ibidem

¹⁶ AHCB *Rúbriques de Bruniquer*. 1G-45 DIGITALITZAT Volum 3 capítol 43 p 129

1868 LA MARE DE DÉU DE LA MERCÈ PATRONA DE LA DIÒCESIS DE BARCELONA

Sabem que alguns barcelonins benestants, nobles sobretot, veien amb bons ulls que la Mare de Déu de la Mercè fos patrona principal de la ciutat i de la diòcesis. També és cert que la municipalitat, ja d'antic, des de la fundació de l'orde, feia els honors a la Mare de Déu de la Mercè i el vot de 1687 va renovar aquests llaços, i més encara, a partir del 1696, quan va ser declarada festa de precepte, com ja hem vist. Per tant, la predilecció de la Ciutat i l'atenció dels barcelonins a la Mare de Déu de la Mercè és un fet constatable.

L'any 1827, **Josep Maria de Sarriera-Gurb i Despujol** ja va proposar a la corporació municipal barcelonina que es proposés a la Santa Seu el patronatge de la Mare de Déu de la Mercè. La proposta va ser acollida favorablement tot i que no va tirar endavant. Més endavant, el 1867, **Ramon de Sarriera-Gurb i de Pinós Sant Climent** –fill de **Josep Maria de Sarriera-Gurb, Comte de Solterra**–, tornava a reprendre la proposta del seu antecessor, intervenint-hi de manera molt activa i aquest cop amb èxit, com veurem mes endavant.¹⁷

¹⁷ ADB. Parròquia de la Mare de Déu de la Mercè i Sant Miquel Arcàngel (Barcelona) n°30. Caixa 1. 39 (a. 1867) Epígraf: «Ntra. Sra. de la Mercè és declarada patrona de la diòcesi de Barcelona».

El context social de l'època no era el més propici per fer declaracions de tipus religiós. El segle XIX va ser realment un període difícil, d'exclaustracions i desamortitzacions, de bullangues i revolucions a la vegada que s'anaven desmantellant les estructures de l'antic règim. Els corrents de pensament més liberals topaven amb els tradicionalistes i conservadors, on l'església trobava el seu refugi ideològic i financer.

La societat europea es trobava en un procés de canvi, s'industrialitzava i el calendari curull de festes religioses era un obstacle pels nous temps i els nous sistemes econòmics i de producció que es posaven en marxa. En el cas de l'Estat espanyol, aquest ja havia projectat, des de finals del segle XVIII, diverses reformes del calendari i l'any 1837 ja s'havia elaborat un llei que mai va ser sancionada. Durant el Bienni Progressista (1854-1856) s'establiren negociacions amb la Santa Seu en aquest sentit les quals no van donar resultats.¹⁸

Pius X

No serà fins el 1867, a instàncies del govern de **Ramón Narváez**, que l'Estat espanyol i la Santa Seu arribaran a un acord que el **Papa Pius IX** reflectirà en el decret *Regni Hispaniae*¹⁹ del 2 de maig. A grans trets, el decret derogava el precepte d'oïr missa els dies de festa de segon ordre (coneguts també com a mitges festes), suprimia dues festes de precepte, en traslladava dues més al diumenge més immediat i disposava que en les diòcesis només es veneraria un patró principal que seria considerat com a festa de precepte, en la que era obligat oïr missa i abstenir-se de treballar. La resta de patronatges a d'altres sants es traslladarien també al diumenge més proper.²⁰

L'objectiu final del decret i la reducció de festes era guanyar productivitat en el camp, en la indústria i en el comerç. Aquest decret afectava tot l'Estat i les decisions adoptades i proposades de patronatges de cada diòcesis, un cop acceptades per la Santa Seu, serien publicades en Decrets Pontificis que els bisbats haurien de comunicar convenientment al *Ministerio de Gracia i Justicia* pel seu coneixement:

Excmo Señor.

La Reina - q.D.g se ha servido conceder su Real venia, por lo que al poder temporal toca, para que los Prelados diocesanos puedan publicar y ejecutar los decretos pontificios o de congregación de la yglesia romana declarando cuales han de ser en

¹⁸ GARCÍA-ZÚÑIGA, Mario. "La Evolución De Los Días De Trabajo En España, 1250-1918." X Congreso Internacional de la AEHE. Carmona (Sevilla) 2011. p 18.

¹⁹ GARCÍA-ZÚÑIGA, Mario. 2011. p 19.

²⁰ Ibidem.

cada Diócesis los días festivos en que debe venerarse el Patrono designado o que se designe, debiendo cada prelado remitir a este ministerio para su conocimiento copia literal de los decretos recibidos o que se reciban De real orden lo digo a V.E para su inteligencia y efectos consiguientes. Dios gue a v.d. m.a.
*Madrid 24 de junio de 1868.*²¹

És en aquesta situació (de reducció de festes a l'Estat espanyol) que, el 1868, la Santa Seu va donar llum verda a que la Mare de Déu de la Mercè fos *constituïda* festa patronal per la Diòcesis de Barcelona. El **Cardenal Patrizi**, Prefecte de la Congregació dels Sagrats Ritus, ho comunicava al **bisbe de Barcelona, Pantaleó Montserrat**, amb un breu datat el 27 de febrer del mateix any i que no es va publicar al *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona* fins el 16 de juliol.

Barcelonense

Reverendísimo Señor y Hermano:

Habiendo expuesto V.S.E. a nuestro santísimo señor Pio papa IX que seria muy grato a los fieles encomendados a tu pastoral solicitud el que la fiesta de la beatísima Virgen María de la Merced se constituyese como Patronal para esa tu diócesis, Su Santidad, hecha relación de estos votos por el infraescrito Secretario de la Congregación de Sagrados Ritos, y deferiendo clementemente a ellos constituyó la fiesta de la santísima Virgen María de la Merced que cae en el día 24 de setiembre, como Patronal para el obispado de Barcelona; y mandó que la misma fiesta se celebrase bajo el rito doble de primera clase y bajo el doble precepto , a saber, de oír misa y abstenerse de trabajos serviles.

Al comunicar a V.S.E. la concesión de Su Santidad, le deseo ardientemente una larga felicidad.

*De V.S.E. En Roma a 27 de febrero de 1868.- Como hermano, C.Obispo de Porto y Sant Rufina, Cardenal Patrizi, Prefecto de la Congregación de los sagrados Ritos.- Reverendísimo señor y hermano Obispo de Barcelona.- Es copia.*²²

²¹ ADB. Parròquia de la Mare de Déu de la Mercè i Sant Miquel Arcàngel (Barcelona) nº30. Caixa 1. 38 – (a. 1867) Epígraf: «Sobre el patronat de Ntra. Sra. de la Mercè, patrona de la diòcesi de Barcelona. Diverses cartes».

²² APSMP (Biblioteca) Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona. 1868 - 1869. 16 de julio de 1868. p 261.

UNA CAMPANYA, I ELS DUBTES DEL BISBE DE BARCELONA

La publicació del *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona* era, en aquelles dates, de publicació setmanal i, com ara, recollia l'oficialitat de la Diòcesis, avisos, informacions d'interès general, decrets, nomenaments, etc. Observem que la publicació de la notícia a què ens acabem de referir va trigar força (prop de cinc mesos), cosa que no és habitual. Si més no, aquest fet ens crida l'atenció.

Com ja hem pogut veure, l'any 1867 s'iniciava el procés per tal de reduir les festes i aquest va ser l'espurna que va impulsar el projecte de Ramon Sarriera i que la municipalitat va fer seu. **Ramon Sarriera, Comte de Solsterra** i també regidor de la Secció del Culte de l'Ajuntament de Barcelona, va ser molt actiu en la qüestió, esdevenint un actor principal que va establir una xarxa de relacions d'alt nivell per tal d'aconseguir que la Mare de Déu de la Mercè fos la patrona de la Diòcesis. No hem pogut documentar quins eren els interessos finals de la municipalitat, ni dels Sarriera (pare i fill) per destinar tants d'esforços en aquesta missió.

Per la seva banda, el Bisbe de Barcelona, **Pantaleó Montserrat**, no ho veia clar, o se li plantejaven dubtes relacionats amb el Decret *Regni Hispaniae*. Per aclarir la qüestió, va escriure una carta al Nunci Apostòlic el 26 d'Agost de 1867 amb el pretext que s'havia de publicar la gallofa per l'any 1868 i que, per tant, necessitava informació. Els arguments de la lletra deixen clar que la reducció de les festes li generaven un cert malestar:

*Esta [es refereix a la Santa Seu] ha accedido a la reducción de fiestas hasta los límites que ha considerado convenientes para conciliar los derechos y atenciones debidas al culto de la Religión y de sus Santos, con los intereses materiales de los pueblos.*²³

Més endavant, el bisbe barceloní explica la casuística de les festes barcelonines, destacant que Sant Sever és patró únic i principal de la Diòcesis i que la Ciutat té per patrona principal a santa Eulàlia i que, al mateix temps, cada parròquia de la Diòcesis pot tenir un, dos i tres patrons i que «se celebran sus festividades íntegramente y con mas religiosidad que las principales de la Iglesia».²⁴

²³ ADB Parròquia de la Mare de Déu de la Mercè i Sant Miquel Arcàngel (Barcelona) n°30. Caixa 1. 38 – (a. 1867) Epígraf: «Sobre el patronat de Ntra. Sra. de la Mercè, patrona de la diòcesi de Barcelona. Diverses cartes».

²⁴ Ibidem

El Bisbe exposa al Nunci Apostòlic els dubtes que l'entrada en vigor del decret de reducció de festes li generen. És llavors quan apareix la possibilitat de plantejar el patronatge de la Mare de Déu de la Mercè:

1º Si en la Diócesis donde se celebra la fiesta de su único Patrón con solo la obligación de oír misa deberá continuar en la misma forma, o deberá elevarse a fiesta íntegra de guardar, o bien suprimirse la obligación de oír misa como comprendida en el número de las medias fiestas en que cesó toda forma de observancia respecto al pueblo.

2º Si deseando el clero y pueblo de una Diócesis tener una fiesta íntegra patronal dedicada a un santo o memoria de la Sma Virgen que hoy no es festivo, podrán dejar el antiguo Patrón y proponer a S.S. la declaración de otro patrono que no lo ha sido pero que se ha mirado como objeto de gran devoción popular. Tales Na Sra de las Mercedes en Barcelona y la celebra el 24 de septiembre.

3º Si las ferias que hoy celebran las Parroquias a sus Patronos respectivos deberán trasladarse al Domingo siguiente bien sea una o todas especialmente aquellas que por elección o voto de pueblo aprobado por la autoridad eclesiástica.

4º Si en el caso de proceder la traslación de las fiestas patronales de Parroquias cuando por otro concepto no lo sean, puede permitirse que la traslación se haga para un tiempo remoto o deberá ser precisamente para el domingo siguiente.

5º Si no pudiendo [...] la fiesta del Patrono de la Parroquia no en el propio día, se traslada a otro [...] merecia de tales fiestas en el decreto pontificio debiera [...] la celebración del oficio con rito doble de primera clase y octava segun la [...] practicando cuando [...] ademas de patrono [...]»²⁵

Finalment, el bisbe de Barcelona introdueix un element que fins ara desconeixiem: demana «la conservación del día de la Natividad de Ntr Sra. Su V.E. lo considera oportuno ruega se sirva darles el curso que proceda».²⁶ Aquesta petició, com veurem més endavant, és molt important ja que la seva resolució, en un sentit o un altre, determinarà si finalment la Mare de Déu de la Mercè acabarà per ser la patrona principal de la Diòcesis o no.

La resposta del **Nunci Apostòlic**, l'**Arquebisbe Lorenzo Barili**, no es va fer esperar ja que va contestar amb lletra del 5 de setembre de 1867 en què d'alguna manera es desentenien de la facultat d'alterar o interpretar el decret de reducció de festes, però si contestava un a un els dubtes que des de Barcelona se li plantejava:

A la 1ª. El decreto Pontificio con el artículo 1º deroga generalmente la obligación de oír misa “xx diebus festis secundarius (vulgo días de Misa), in quibus tamen permissum erat operibus servilibus operam dare. Por lo mismo la obligación de oír Misa no continua en las fiestas de único, o demás patronos de las Diócesis que se celebraban en esta forma. Pero como la disciplina general de la Yglesia a que se adhiere el artículo 4º del decreto, es que cada Diócesis se venere algun Patrono con fiesta de precepto, es conveniente que restablezca esta disciplina para un Patrono.

A la 2ª Puede suplicarse al Santo Padre para la mutación de la fiesta Patronal de la Diócesis, fundandose en la circunstancia de que el antiguo patrono no tenia fiesta de precepto, y puede trasladarse a la Dominica siguiente, y que es de gran devoción la fiesta de Ntra. Sra. de la Merced. Pero probablemente exigirá el Sto Padre, seguir la costumbre que el Ayuntamiento de acuerdo con el Prelado y Cabildo pidan esta mutación.

A la 3ª La disciplina litúrgica de la Yglesia no impone que las fiestas de los titulares de las Parroquias sean de precepto en el territorio de la feligresia, aunque coherentemente a las reglas de ritus se celebren en la propia Yglesia con el de primera clase, con octava. Fiesta de precepto las ha hecho la devoción del pueblo, y puede haberlas confirmado o la autoridad Diocesana o la costumbre. De estas no trata el

²⁵ ADB Ibidem

²⁶ ADB Ibidem

decreto, el cual versa sobre fiestas correspondientes a la disciplina general, o a privilegios especiales de la Santa Sede. Ni creo que trate tampoco de las fiestas de los patronos de cada pueblo, los cuales en los pueblos pequeños son sino me equivoco , mas bien que patronos propiamente dichos, titulares de les yglesias Parroquiales. Pero de todos modos no estando comprendidas estas fiestas en el Decreto, los Prelados pueden a mi juicio, tomar sobre ellas la resolución que crean mas conveniente pero pienso que obrarian según el espíritu del Decreto, y procurasen su traslación al Domingo siguiente.

A la 4ª Esta traslación a la Dominica siguiente, y no a otra mas remota, es igualmente conforme al espíritu del Decreto. Creo que se necesita una concesión de la Santa Sede para el segundo modo de traslación que no deberia quedar ad libitum sino fijarse una vez para siempre por el Prelado.

A la 5ª En uno y otro caso indicado el oficio del titular de la Yglesia, en la yglesia misma debe celebrarse com ritu de primera clase.²⁷

El Nunci incideix en la proposta de conservar la celebració de la Nativitat de la Mare de Déu i aporta nous elements.

...en la exposición en que le suplica se conserve la fiesta de la Natividad de Ntra Señora en su dia propio y tradicional con precepto, conviene esperar su suprema decisión. No he remitido todavía dicha exposición porque querria agregar la otra del Metropolitano de la Provincia Tarraconense, que se extenderá en cuanto llegue él de regreso a su residencia, según me ha indicado su provisor Vicario General. Tengo las de los Sres de Gerona, y la de Vich, pero de los otros nada he recibido, y no se si directamente habran acudido a la Santa Sede. Cataluña tiene ciertamente un muy respetable motivo propio suyo para pedir la conservación de aquella fiesta, y espero que llamara la atención del Santo Padre.²⁸

El debat es va fent gran i la petició de conservar el 8 de setembre, dia de la Nativitat de la Mare de Déu, és cosa de la província de la Tarraconense i concerneix a tots els bisbats de la província. Hi tornarem a incidir aviat en aquest tema ja que no és menor. Per les relacions epistolars que va generar la proposta de patronatge de la Mare de Déu de la Mercè deduïm que la iniciativa va ser del tot municipal i que l'església de Barcelona va ser d'entrada poc entusiasta de la proposta i va mostrar una cautela extrema a l'hora de pronunciar-se. El 18 de novembre de 1867, l'**alcalde corregidor de Barcelona, Juan López de Bustamante**, adreça una carta al Bisbe de Barcelona.

Este Ayuntamiento tiene el alto honor de elevar a V. E. Y. las preces que eleva a la Santidad de Pio nono en gracias de que sea venerada como patrona de la Diocesis la Santisima Virgen de las Mercedes.

²⁷ ADB Ibidem

²⁸ ADB Ibidem

Al verificarlo, suplicara encarecidamente a V. .Y se digne apoyar con su respetable autoridad ante el Jefe de la Yglesia un memorial en que se encuentra reflejado la vocación del pueblo de Barcelona, que el municipio le honra de representar.²⁹

GOIGS A LLAHOR DE LA MARE DE DÉU DE LA MERCÈ

per Mossèn

REPRODUCCIÓ D'UN DIBUIX DEL ANY 1781
GRAVAT PER MONTAUDIER

Jacinto Verdaguer

TORXADA

Dels captius mare y patrona,
paix del cel nos heu bnaat:
Princesa de Barcelona,
protegia vostra ciutat.

Los reys moros tenen plenes
ses mazmorres de captius,
que al remor de les cadenes
ploran flàgrimes a rius.
Jesucrist no 'ls abandona,
paix Nolasch los ha escoltat:
Princesa de Barcelona,
protegia vostra ciutat.

Veu Nolasch los seus martiris
y a la Verge 'ls oferi,
jardiners d'estos illers
que tropitjar n'erant.
De les mares la més bona
los bons precs s'ha utilitat:
Entre cànchils y armonis
a Nolasch se apareix,
la nit fosca's torna dia
que de llum tot lo rubleix.
Té a un costat santa Madrona,
santa Eulària a l'altre costat:
Descobrint Ella'l misteri,
diu: — Nolasch, no tingas por;
dels que estàn en captiveri
t'ha serà lo redemptor,
Jo seré la companyona,
tà seràs lo meu soldat:
Don'a compte al Rey D. Jaume
y a Ramon de Penyafort,

y a arrancar fills ajudame
de entre's braços de la mort.
Ves tu a l'Àfrica y destronsa
a qu'il mon té esclavissat: —
En aquella hora Maria,
bella font de les Mercès
com dels Reys la estrella un dia,
dexas veure de tots tres.
Del cel baxa com una ona
dolç perfum de corint:
Nostru Sen hermana y bella
d'aquesta Ordre es lo breçol,
l'orient d'aquesta estreta
que 'ls esclaus pendran per sol.
Per blasó ab sa creu los dona
l'ampio escut del Principat:
Oh captius de Moreria,
no ploru ja de traïdor,
que la Verge vos envia
missatgers del seu amor.
Donaran fins sa persona
per comprarvos lo rescat:
Vé Maria a rompre's llaços
a vuytoris mil esclaus;
saludaus, que soa breçol
son cadenes molt suaus.
Ella i mon desenyillona
de la serp que'l té lligat:
Ab blanch hàbit de puressa,
vun y venen per la mar
los colors de la Princesa
que t'ací son colomar.
Per tota Àfrica ressona
lo seu cant de llibertat:

OREMUS Deus, qui per gloriosissimam Filii tui Matrem, ad liberandos Christi fideles a potestate paganorum, nova Ecclesiam tuam prole amplificare dignatus es: presta, quaesumus, ut quam pie veneramus tanti operis institutricem, ejus pariter meritis et intercessione, a peccatis omnibus et captivitate daemonis liberemur. Per eandem Christum Dominum nostram. R. Amen.

MUSICA del mestre Lluís Millet

PER LA Lliga Espiritual de Ntra. Sra. de Montserrat - 1911

TIP. LL. BENAIGS - BARCELONA: 1911

²⁹ ADB Ibidem

Mentrestant, la maquinària municipal, amb Ramon de Sarriera-Gurb i de Pinós Sant Climent, comte de Solterra, al capdavant, ja s'havia posat en marxa i havia enviat documentació al Nunci. És en aquest moment, de cartes que van amunt i avall, que descobrim que alguna cosa no va bé del tot entre els actors que intervenen. Si bé l'alcalde de la Ciutat demana al Bisbe de Barcelona que recolzi la iniciativa, una carta del Nunci Barili de 18 de gener de 1868 dirigida al mateix Bisbe de Barcelona demostra que el procés documental no s'ha dut a terme com cal, s'han perdut documents pel camí i no disposa de tota la documentació que hauria de tenir i que el Comte de Solterra dona per fet que li ha arribat per via del Bisbe de Barcelona.

Muy Sr. mio y venerado hermano: El dia 9 recibí de V.E. junto con el oficio de que incluyo copia un documento relativo a impetrar de su Santidad, que sea declarada Patrona de la Diócesis del digno cargo de V.E.Y, la fiesta de Ntra Sra de la Merced. Como vera en el oficio se me indica otra anterior sobre el mismo asunto que se dice haberseme enviado por conducto del V.E.Y, y se supone transmitida ya por mí a Roma.

En una de sus apreciables me indicó V.E.Y que le parecía muy conveniente que N^a Sra con aquella invocación tan gloriosa para Barcelona fuese declarada Patrona; pero no recuerdo haber recibido ninguna solicitud, o ningún documento del Ayuntamiento que fuese dirigido a tal objeto. Escribi de esto a Roma en Octubre último, pero diciendo que V.E.Y me había expuesto este proyecto, y yo en su nombre lo repetía a fin que tuviese conocimiento el Santo Padre y decidiese lo que juzgase mas acertado.

Me sorprende pues lo demas de que hace mencion el diputado del Ayuntamiento Sr. Conde de Solterra.

Por este motivo acudo a V.E.Y. a fin de que sirva suministrarme alguna explicación. La necesito primeramente para saber donde fué a parar tal documento de que se trata; la necesito en segundo lugar para responder convenientemente a dicho Sr. Conde....³⁰

La missiva del Comte de Solterra, que es refereix el Nunci i que el posa en alerta, és del 6 de gener de 1868 i relaciona un enviament previ de documentació, al qual cal afegir-hi una de nova, i pel que sembla agafa a la nunciatura amb el peu canviat i per això demana explicacions al Bisbe de Barcelona.

Excmo. é Ylmo Señor - Esta corporación municipal no puede menos de hallarse vivamente reconocida a V.E.Y. por su bondad en remitir a Su Santidad las preces que le elevó, suplicandole se digne designar como Patrona de la Diócesis de Barcelona "con día festivo" a la Santísima Virgen de las Mercedes, documento, que junto con la exposición de la nobleza de esta Ciudad recibió V.E.Y. por conducto de este dignísimo Prelado.

³⁰ ADB Ibidem

*Al expresar a V.E.Y. los sentimientos de gratitud de este Municipio, del que tengo la honra de formar parte, me tomo la libertad de acompañar otro documento, que es una copia de la exposición, que el pueblo barcelonés dirigió a este Ayuntamiento en solicitud de que se interesase para el logro de lo que ha pedido a nuestro soberano y muy amado Pontífice (q-D-g) Si V.E.Y. no es de parecer contrario, podría esta exposición del pueblo barcelonés ser remitida para unirse a los demas documentos...*³¹

La carta del Comte de Solterra ens parla d'unes exposicions, d'unes documentacions annexes que pertanyen una a l'Ajuntament de Barcelona, una segona a la noblesa i una darrera al poble. Conservem el contingut de les tres exposicions ja que també van acabar essent publicades al *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona* del 24 de setembre de 1868. Totes tres, amb més o menys extensió, diuen el mateix. Hem optat per transcriure aquí el text complet de l'exposició municipal datada el 7 de novembre de 1867:

Beatísimo Padre, - El Ayuntamiento y el pueblo de Barcelona, postrados a los piés de Vuestra Santidad, humilde y encarecidamente les suplican:

Debiéndose el origen de la devoción que el pueblo barcelonés profesa a la Santísima Virgen. bajo el título de la Merced, a que poderosísima reina de los Ángeles bajando del cielo a Barcelona ordenó al rey D. Jaime de Aragon, a san Raimundo canonigo de la misma ciudad, y a san Pedro Nolasco la fundación de la Orden de Nuestra Señora de la Merced de redención de cautivos, ya desde los pasados tiempos y despues en lo sucesivo se ha celebrado solemnemente esta memoria, segun consta de los antiguos anales y son testigos nuestros dias. Como en testimonio de esta devoción el Ayuntamiento de Barcelona asiste todos los años en el templo de la Virgen de las Mercedes el dia 2 de agosto, que es el aniversario del descenso de la Madre de Dios para la institución de dicha Órden. a la función religiosa con que obsequia agradecido a la celestial Señora y amantísima Madre, y allí ofrece los votos del pueblo por el ministerio de los sacerdotes.

Ciertamente que el pueblo barcelonés debe a la Virgen, Madre y Reina del cielo, fervorosa devoción y eterno reconocimiento, toda vez que escogió a su ciudad entre las demás para dejarse ver en ella de Pedro Nolasco, y revelar a los tres nombrados personajes la voluntad de su Hijo y suya, que era la institución de la gran obra de la redención de cautivos, obra admirable y excelentísima, según la llaman los sumos pontífices Gregorio IX y Paulo V de feliz recordación. Justamente pues, puede decir nuestro pueblo con palabras del regio Salmista: "Con ninguna nación hizo cosas tan grandes, ni la manifestó sus designeos."

Además, es constante tradición que no solamente el pueblo barcelonés, si que tambien el principado de Cataluña y hasta gran número de provincias de España, han experimentado en todos tiempos la benígnisima protección de la santísima

³¹ ADB Ibidem

Virgen de las Mercedes, pero de un modo especial Barcelona, que en sus públicas y privadas necesidades ha implorado siempre el auxilio de la misma divina Madre, a quien por esto, en reconocimiento de tantas pruebas de su particular benevolencia, venera por su poderosa y misericordisima Patrona. En conformidad a esta veneración, los prelados españoles que habian asistido en la santa ciudad de Roma a la celebración del centenario de los santos apóstoles Pedro y Pablo, al regresar a su patria y al desembarcar en Barcelona se dirigieron a la Iglesia de Nuestra Señora de la Merced, creyendo muy justo y religioso tributar a Dios omnipotente la debidas gracias delante aquella venerable imagen de la Virgen.

Sería, por consiguiente, de mucho gozo para el Ayuntamiento y pueblo de barcelona, que Nuestra Señora de la Merced fuese venerada por los fieles como patrona de toda la diócesis, y que todos debiesen guardar como festivo su dia, que està señalado el 24 de setiembre, mayormente cuando nuestra diócesis no tiene santo Patrón que lleve dia de fiesta entera.

El Ayuntamiento y pueblo de Barcelona deponen a los piés de Vuestra Santidad sus votos, rogando la impetración de una gracia apostólica que aumentaria mas y mas su devoción a la santisima Virgen maria.

Y Dios, etc

Barcelona 7 de Noviembre de 1867

El alcalde corregidor, Juan Lopez de Bustamante - Rafael Maria de Duran - Marqués de Alfarrás - Alejandro de Bacardí - Eusebio de Olcina - Diego de Moxó - Leoncio de Torres - Ramon de Siscar - Antonio de Larrad - Luis Desvalls - Conde Solterra - José Borrell y Montmany - Marqués de la Quadra - José Antonio Salom - José Dulcet - Joaquín Cil - Manuel José de Torres - Ignacio de Bassols - Federico Maresch - Antonio Gusi - Pablo Vilaregut - Luís Sagnier y Nadal - José Amell y Bou - Baron de Cañellas - José Carreras y Aragón - Timoteo Capella - Lorenzo Milà - José Janer - José Ribas - Bernardino Martorell - José Canela - Baudilio Carreras - José Abareda - Ignacio de Puig - Tomás Coma - Nonito Plandolit - Juan Bautista Soler, secretario.³²

A 31 de març de 1868, en una nova carta del Nunci Lorenzo Barili (ara ja nomenat Cardenal) enviada al Bisbe de Barcelona, es denota un cert enuig amb la situació que s'ha generat amb el tema dels patronatges i reducció de festes a Barcelona. El Nunci posa els punt sobre les is i enumera totes les accions realitzades així com la relació de continguts més rellevants de la relació epistolar i les dates d'emissió de les mateixes.

³² ADB Parròquia de la Mare de Déu de la Mercè i Sant Miquel Arcàngel (Barcelona) n°30. Caixa 4. 48 – (a. 1867) Epígraf: De l'ajuntament a Roma, demanant que nomeni patrona de Barcelona Ntra. Sra. de la Mercè. 32 x 22 cms. 2 folis.

El document, d'alguna manera, explícita que, mentre l'Ajuntament de Barcelona tira endavant amb la proposta essent molt proactiu amb el tema, el bisbat continua expectant o passiu davant la situació o, quan no, amaga l'ou.

Muy Sr. mio y venerado hermano: Recibí la apreciable de V.E.Y de 23 del actual, en que haciéndome relación de lo ocurrido respecto a haberse pedido al Sto Padre por el Ayuntamiento de esa la elección de Ntra. Sra. de las Mercedes para Patrona de la Diócesis, añade habersele presentado un breve de S.S. acudiendo a dicha petición, y espresando haber expuesto V.E.Y. lo grata que seria a la población de Barcelona esta concesión.

Extraña V.E.Y que esto se diga no habiendo manifestado nada al Santo Padre y no habiendosele pedido informes, y me consulta lo que convendria hacer en vista de todo.

No sé verdaderamente cual sea el fundamento de aquella ascensión, porque cuando he escrito yo a Roma, nada he dicho en el sentido de que V.E.Y. pedía esta declaración de Patronato. He buscado todos los antecedentes y de ellos resulta que al consultarme V.E.Y. varias dudas sobre el decreto de fiestas en 26 de Agosto, y entre ellas la de si “deseando el clero y pueblo de una Diócesis tener una fiesta Patronal dedicada a un Santo o memoria de la Stma. Virgen que hoy no es festivo, podrán dejar el antiguo Patrón, y proponer a S.S. la declaración de otro que no lo ha sido, pero que se ha mirado como objeto de gran devoción popular, y que tal es Ntra. Sra. de las Mercedes en Barcelona”, contesté en 5 de septiembre en sentido afirmativo, pero indicando que probablemente exigiría el Sto. Padre que según la costumbre, el Ayuntamiento de acuerdo con el prelado y el Cabildo pidieren esta mutación”. Añadí que transmitiría a S.S. la exposición de V.E.Y. pidiendo la conservación en su día de la fiesta de la natividad, o su declaración de patrona de la Diócesis, y concluí diciendo que “al enviar con las otras la exposición de V.E.Y. añadiré la cuestión o pregunta sobre la mutación del Patrono Diocesano, y ampliarse los otros”.

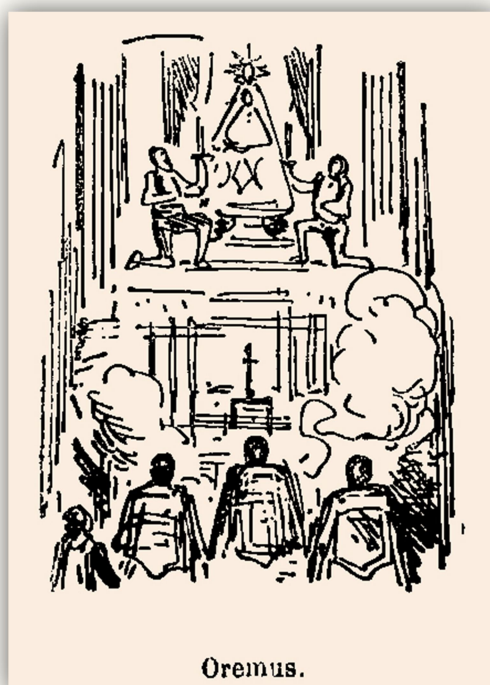
Efectivamente lo hice en 26 de Octubre y apoyé la idea de la conservación de la fiesta de la Natividad, a lo menos para Cataluña, o su declaración de Patrona para todas las diócesis de la Provincia. Hablando del indicado [...] dije al Cardenal Secretario = Algunos Obispos proponen nuevos Patronos. El de Barcelona nada ha propuesto en su exposición pero en una carta me indica su propensión a elegir por fiesta Patronal la de Ntra Sra. de las Mercedes, que recordando un hecho glorioso para aquella Ciudad, se celebra allí con mucha devoción, si bien sin precepto”.

Al remitir la exposición que me envió el Ayuntamiento, reproduje esta indicación, y escribiendo a V.E.Y. en 13 de Enero último sobre esta exposición que se decía haberme enviado me expresé en estos términos “En una de sus apreciables me indicó V.E.Y. que le parecía muy conveniente fuese declarada Patrona Ntra. Sra. de las Mercedes, pero no recuerdo haber recibido ninguna exposición del Ayuntamiento. Escribí de esto a Roma en Octubre último; pero diciendo que V.E.Y me había propuesto este proyecto y yo en su nombre lo repetía para que tuviese conocimiento el Sto. Padre, y resolviese lo que estimase más acertado”.

Se sirvió V.E.Y contestarme refiriendo todo lo ocurrido respecto de las exposiciones y en su vista escribi de nuevo al Cardenal Secret^o en 14 de Febrero , diciendo que “al pedir noticias de V.E.Y. sobre la otra exposición, me contestó haberla detenido por dos motivos: El primero la oportunidad de esperar la resolución del Santo Padre sobre la fiesta de la Natividad y pedirla por patrona, si no se conservaba, en vez de la de las Mercedes, en que había pensado ya; y el segundo que el cabildo mostraba tendencia a conservar el antiguo Patrono S. Severo. Concluí diciendo que siendo probable la conservación de la Natividad podria designarse por patrona la solicitada.”

Esta es la historia exacta del asunto, que he querido poner en conocimiento de V.E.Y para que pueda apreciar el fundamento de lo que se dice en el Breve, y que nunca dije yo que pedía, sino que pensaba, o propondría a pedir por Patrona a Ntra. Sra. de las Mercedes. Tal vez esto ha parecido suficiente al Santo Padre para acceder a la súplica del Municipio, cuyo agentes a caso haya reforzado esta indicación.

Respecto de la publicación o suspensión del Breve, me parece muy acertado el pensamiento de V.E.Y. de no publicarlo hasta que se obtenga la declaración pedida para toda la Provincia sobre la fiesta de la Natividad, aunque su conservación es muy probable, y tanto mas cuanto lo permite el no celebrarse la festividad de las Mercedes, hasta el 24 de Setiembre³³.

³³ ADB Parròquia de la Mare de Déu de la Mercè i Sant Miquel Arcàngel (Barcelona) n°30. Caixa 1. 38 – (a. 1867) Epígraf: «Sobre el patronat de Ntra. Sra. de la Mercè, patrona de la diòcesi de Barcelona. Diverses cartes».

Reprenem aquí el tema de la festa de la Nativitat de la Mare de Déu que havíem deixat en suspens en la carta del Nunci Barili de 5 de setembre de 1867 i que recuperem ara amb més informació, en aquesta darrera lletra del 31 de març de 1868 que acabem de transcriure.

D'alguna manera, els neguits del Bisbe de Barcelona, Pantaleó Montserrat, que justificarien l'actitud expectant o passiva davant de la campanya en pro del patronatge de la Mare de Déu de la Mercè, fins i tot, el retard en la publicació de breus i informacions relatives a aquesta qüestió en el *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona*, es reflecteixen clarament en aquesta darrera carta.

Degut al decret de reducció de festes sabíem que la Província de la Tarraconense havia demanat la conservació de la data de 8 de setembre, festa de la Nativitat de la Mare de Déu, diada de les Mares de de Déu Trobades, de celebració molt arrelada al Principat. La decisió de la Santa Seu, en aquest sentit, era molt important pel Bisbe de Barcelona ja que en el cas que la decisió hagués estat contrària a la seva conservació, la carta explica clarament que l'opció del bisbe barceloní hagués estat la d'optar per posar la diòcesis sota la protecció de la Nativitat de la Mare de Déu que es celebra el 8 de setembre, probablement sota l'advocació de la Mare de Déu de Montserrat³⁴ i no la Mare de Déu de la Mercè.

³⁴ El decret de 12 de desembre de 1867 explicita aquesta advocació com la més celebrada al principat.

EL NOU NUNCI APOSTÒLIC, TANCA DEFINITIVAMENT EL TEMA

Finalment, la Santa Seu es va pronunciar a favor que es conservés la festa de la Nativitat de la Mare de Déu, el decret és del 12 de desembre de 1867³⁵. El Bisbe de Barcelona però continuava amb dubtes sobre la idoneïtat del patronatge de la Mare de Déu de la Mercè, si més no, això deduïm per la resposta, des de Roma i amb data de 28 d'abril de 1868, del **Pare Josep Reig**, Vicari General de l'Orde de la Mercè, a una carta del mateix Bisbe de Barcelona. Del text de la carta podem veure que Reig té una relació de confiança amb el Bisbe Montserrat i que també tenia la capacitat de ser influent a Roma.

Mi muy venerado Prelado: con la que V.E.Yma. se ha dignado favorecerme fecha 14 corriente veo se encuentra en varios conflictos y tribulaciones , primero la enfermedad grave de su señor padre ya octogenario, y despues las dificultades grandes de combinar la fiestas sin herir la susceptibilidad del pueblo y la coacción del gobierno. Compadezco mucho a V.E.Yma. por estas tribulaciones que ha de sufrir, y las siento vivamente. Quisiera poderlas remediar, al menos rogaré al Señor le de fortaleza.

Ayer partió de esta para Madrid el nuevo Nuncio Monseñor Franchi, y antes de partir le hice leer la de V.E. Yma para que se enterase bien de este espinoso e importante asunto. Se enteró y prometió haría de su parte todo lo que pudiese para favorecer a V.E. Yma. y a todos los sres. Obispos. No dudo empleará su influjo [...] el nuevo Gobierno para [...] las dificultades que en esto y otros puntos se han suscitado, y el Sto. Padre, que esta enterado de todo, le habra encargado fuertemente esta mision. Puede pues V.E.Yma. si lo juzga conveniente enviarle los dos decretos consabidos para que se de a ellos el exequatur y entonces no habrá dificultad.

Hoy he hablado con el S. Sec^o de la Congregación de Ritus y le he explicado lo que V.E.Yma. me dice sobre la nueva fiesta y el antiguo Patron S. Severo; y me ha dicho que la Sag. Cong. ha obrado según la declaración del Exmo. Sr. Nuncio y las súplicas de la Ciudad y Diócesis y ahora no puede volver atrás.

Que para nombrar Patrón y señalar su fiesta, siendo esto reservado a la Sta. Sede con conocimiento del mismo gobierno, este no puede poner impedimento alguno. Que dejar como antes estaba la fiesta de la Natividad de la Virgen, especialmente en el Principado de Cataluña tampoco lo puede impedir el gobierno, pues antes de hacerse fue consultado y consintió. Que si ha enviado los decretos directamente a muchos Obispos ha sido por ahorrar trabajo al Sr. Nuncio y la mutación se hiciese con más prontitud y facilidad. Que si no ha hablado en el decreto de la traslación de

³⁵ APSMP (Biblioteca) Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona. 1868 - 1869. 16 de julio de 1868. p 260

la fiesta de S. Severo a la dominica [...] ha sido porque esto lo hará en un decreto particular, como me insinuó la otra vez. Que la dificultad de que en las Parroquias del Obispado el día 24 de Set. es tiempo de vendimia y la ciudad es enteramente industriosa y será difícil de poderles hacer observar la fiesta se podía poner en la súplica y entonces tal vez se hubiera podido trasladar o adelantar, pero como se pide para el 24 de Setbre. que es la fiesta, así se concede sin mudar.

Estas son las respuestas que me ha dado y traslado a V.E. Yma. para que le pueda servir de gobierno para esta espinoso caso.

Repito que estoy cierto y no dudo un momento hara V.E.Yma todo lo posible para allanar las dificultades todas y que N. SSma Madre [...] glorificarles a esta Ciudad i Diocesis com merece. Espero pues que Ntra. SSma. Madre les ayudara en todo para llevara cabo esta ardua empresa y nosotros le pediremos continuamente esta gracia: y si por ultimo tantas fuesen las dificultades de constituir fiesta aquel dia que no se pudiesen vencer, tal vez con un acuerdo de todos se podria pedir a la Sta, Sede trasladarse la fiesta al dia dos de Agosto que es el dia propio de la descensión de la Virgen Ntra, madre y los Señores del Ayuntamiento ya van a nuestra Iglesia por voto, y si ni aun esto pudiese se por razon de trabajo, que fuese la primera dominica de Agosto o primer domingo del mes. Esto no es mas que una insinuación mia. Espero no será necesaria esta resolución .³⁶

Acabem de llegir que el pare mercedari Josep Reig havia fet el seu paper d'home influent i ben relacionat a Roma, havia tingut un contacte amb el nou Nunci l'**Arquebisbe Alessandro Franchi**, que substituïa a l'Arquebisbe Barelli, per explicar-li la situació. Reig, de fet, estava avançant al Bisbe de Barcelona les informacions definitives que en aquest afer acabaria rebent del mateix Nunci amb data de 30 de Juny de 1868.

Muy Sr. Mio y venerado hermano: el secretario de la Sagrada Congregación de Ritos me ha dirigido un oficio fecha 23 de Mayo próximo pasado en el que se anuncia que el Excmo. Cardenal Prefecto de la misma Congregación recibió una carta de V.E. fechada 25 de Abril próximo pasado con la que pedia:

1º Que la fiesta de la Virgen de la Merced sin embargo de que haya sido declarada principal Patrona de Barcelona se traslade el Domingo siguiente por motivo de que los pueblos ocupados en la vendimia en el mes de setiembre, debian guardar una fiesta demasiado cercana a la de la Natividad de la Virgen restablecida ultimamente por Decreto Pontificio.

2º Que la fiesta de S. Severo, Patrono, se conserve como lo habia sido antes con la obligación solamente de oír misa.

³⁶ ADB Parròquia de la Mare de Déu de la Mercè i Sant Miquel Arcàngel (Barcelona) n°30. Caixa 1. 38 – (a. 1867) Epígraf: «Sobre el patronat de Ntra. Sra. de la Mercè, patrona de la diòcesi de Barcelona. Diverses cartes».

3º Que la fiesta de Santa Eulàlia, Patrona de Barcelona se conserve igualmente con el solo precepto de oír Misa.

Examinadas debidamente las sobre dichas peticiones de V.E. la Sagrada Congregación no ha creído oportuno admitir la segunda i la tercera de ellas por razon de que Su Santidad con el decreto de 2 de Mayo de 1867 quiso generalmente suprimir en España las medias fiestas, es decir, las que tienen solamente la obligación de oír misa manifestandose al mismo tiempo favorable a otorgar que estas dos fiestas se trasladen con oficio y misa al Domingo siguiente, si fuere libre, en conformidad al articulo 5º del precitado Decreto de 2 de Mayo.

Por lo que se refiere a la iera petición, V.E. conoce muy bien lo que ha ocurrido en este asunto por la carta que le dirigió el Excmo. Sr, Cardenal Barilii, mi dignísimo antecesor fecha de 31 de Marzo de este año, en la que haciendo la genuina historia de toda la gestión, concluía diciéndole que en los oficios que había escrito a Roma manifestó el pensamiento y propensión de V.E. a pedir por Patrona a Ntra Sra de la Merced si se conservaba la fiesta de la Natividad de la Virgen. Esta manifestación del Excmo. Barili dió ocasión a la Sagrada Congregación de los Ritos de creer que V.E. era contento de que se declarase Patrona de Barcelona a Ntra Sra. de la Merced, como resulta del presentado oficio del Secretario de la misma. En su vista el Santo Padre se dignó cumplir los votos del Ayuntamiento y del pueblo barcelonés y se emanó el relativo Decreto de 27 de Febrero de este año, que ya se encuentra en manos de V.E. Habiendo por lo tanto la Sagrada Congregación de Ritos tomado esta resolución, me dice el susodicho Secretario de la misma que no es posible deshacerla sin comprometer el decoro de la Santa Sede y me ruega que yo lo ponga en conocimiento de V.E. insinuándole que procure publicar el precitado Decreto con que por la autoridad pontificia fue declarada Patronal la fiesta de Ntra. Sra. de la Merced en su propio día 24 de septiembre.

Conociendo muy bien los sentimientos de V.E. no dudo que se hará cargo de las circunstancias que han provocado dicho Decreto y que tendrá a bien publicarlo en vista especialmente de la conveniencia y decoro de la Santa Sede.

Al contestarme V.E. le ruego se sirva decirme lo que tendré que escribir al Secretario de la Sagrada Congregación de Ritos sobre la traslación al domingo siguiente de les fiestas de S. Severo y Santa Eulàlia.³⁷

Amb aquesta lletra es donava per tancat tot el conflicte generat i només calia esperar la publicació en el *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona*, que es produí el 16 de juliol de 1867, amb una introducció del Bisbe de Barcelona Pantaleó Montserrat que precedia a la publicació dels dos decrets: el de la festa de la Nativitat i el de la Mare de Déu de la Mercè.

³⁷ ADB Parròquia de la Mare de Déu de la Mercè i Sant Miquel Arcàngel (Barcelona) nº30. Caixa 1. 38 – (a. 1867) Epígraf: «Sobre el patronat de Ntra. Sra. de la Mercè, patrona de la diòcesi de Barcelona. Diverses cartes».

PER ACABAR. PER QUÈ PLORA SANTA EULÀLIA?

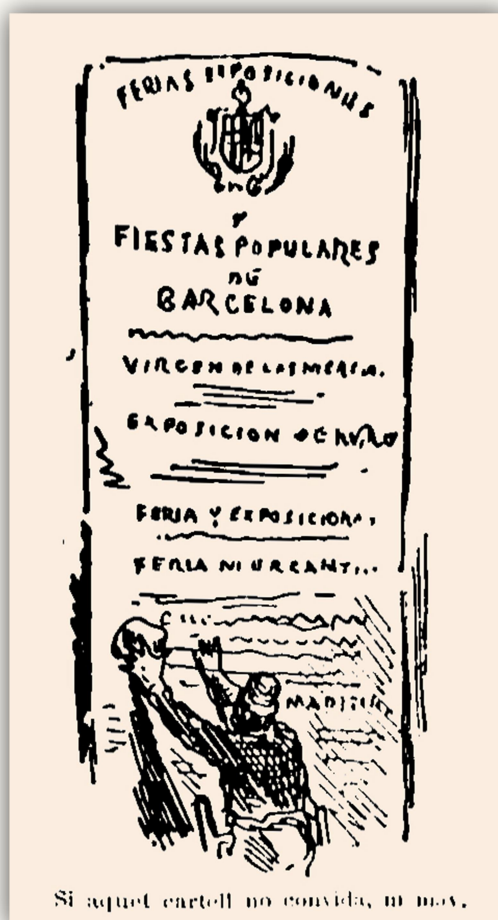
Diuen i expliquen, i tornem a visitar la tradició oral, que per la Mare de Déu de la Mercè en un moment o altre, la pluja fa acte de presència i que les seves gotes són les llàgrimes de Santa Eulàlia. La Santa plora perquè els barcelonins han arraconat el seu patronatge i han adoptat el de la Mercè.

És evident que aquest relat, el darrer a incorporar-se a les diverses tradicions eulalienques, és posterior al 1868 i pretén explicar, d'una manera pietosa i popular, uns fets que amaguen una certa complexitat que hem volgut explicar en aquest article i que ens porta a inferir les següents conclusions:

- Que la mare de Déu de la Mercè a Barcelona és una advocació arrelada i celebrada pels barcelonins ja d'antic, molt abans que ostentés cap patronatge.
- Que el seu patronatge a la Ciutat és parcial i causal, és a dir, el 1687 està estretament vinculat a la plaga de llagostes i no a un patronatge principal. I que el de 1868 és un patronatge principal i està lligat a una realitat territorial molt més gran, la Diòcesis.
- Que els patronatges de 1687 i el de 1868 no tenen res a veure un amb l'altre, com més d'un cop hem llegit, i que pertanyen a motivacions i processos totalment diferents.

- Que la Ciutat a través del seu Consell, i més modernament a través de l'Ajuntament, sempre ha tingut vincles molt estrets amb la Mare de Déu de la Mercè, establint-se vots que s'han anat renovant al llarg de la història i que principalment es fan visibles en l'assistència de la corporació municipal als oficis solemnes dedicats a aquesta Mare de Déu.
- Desconeixem quins eren els interessos de la municipalitat barcelonina per impulsar, el 1867 –en uns temps complicats per tot allò que provenia o tenia arrels en la religió catòlica–, una campanya per tal que la Mare de Déu de la Mercè fos constituïda patrona principal de la Diòcesis. Potser el Consistori va entrellucar la possibilitat d'atraure forasters i moviment econòmic a la ciutat a partir d'una nova festa? No ho sabem.
- Que el procés, tràmits i negociacions, iniciats el 1867, van estar marcats per la desconfiança entre el Bisbat i l'Ajuntament de Barcelona. Aquest fet explicaria els endarreriments a l'hora de publicar els decrets.
- Que Santa Eulàlia continua sent, com ha estat sempre, patrona de la ciutat de Barcelona i que una reforma del calendari reduint els dies festius, l'any 1867, la va arrossegar litúrgicament a traslladar la seva celebració el diumenge més proper al 12 de febrer.

Amadeu Carbó
www.amadeucarbo.cat

www.edicionsmorera.com/autors/amadeu-carbo/

© **Del text:** Amadeu Carbó Martorell

© 2021 EDICIONS MORERA,SL

Prohibida la reproducció total o parcial d'aquesta edició sense el permís escrit de l'editor.